

CENOCERAS TRUNCATUS VADÁSZI NOV. SSP. (CEPH.) A BAKONY-HEGYSÉG KÖZÉPSŐLIÁSZ RÉTEGÖSSZLETÉBŐL

DR. GÉCZY BARNABÁS

Összefoglalás: A szentgáli Tűzköves-hegy középsőliász mészkövéből Vadász tól leírt *Nautilus subtruncatus* a *Cenoceras truncatus* faj új alfajának: *Cenoceras truncatus vadászi* nov. ssp.-nak tekintendő.

A szentgáli Tűzköves-hegy (Déli-Bakony) középsőliász, vörös mangángumós mészkövéből Vadász E. [1911] *Nautilus subtruncatus* Sow. néven egy kisméretű *Nautilus*-t ír le. A leírás és az ábra alapján Pia [1914] e példányt önálló fajnak tekinti, mely a *Nautilus anomphalus* Pia (= *N. subtruncatus* Prinz, 1906 p. 228, non *N. subtruncatus* Morris et Lycett, 1850 I. f. 2.) fajtól gyorsabb kanyarulatnövekedésével, közel párhuzamos oldalaival, domború külső oldalával, a külső- és köldöksarok hiányával, domború köldökfalával, távoli, kívül nyeretformáló, a köldöknél pedig hátrahajló szeptumaival különbözik. A szifó, héj és belső lobus ismeretének hiánya miatt azonban Pia tartózkodik az új faj elnevezésétől, és a szentgáli példányt mint *Nautilus* spec. ind. No. 9. határozza meg. Kummel [1956] kitűnő monográfiájában Pia nyomán ugyanezzel a megjelöléssel közli az alak vázlatos keresztmetszetét. Vadász E. professzor megtisztelő bizalma lehetővé tette ez érdekes *Nautilus* újvizsgálatát. A példány továbbpreparálásával a köldök és a szifó helye is megfigyelhetővé vált, lehetőséget nyújtva a pontosabb rokonsági helyzet tisztázására.

Cenoceras truncatus vadászi nov. ssp.

? 1909. *Nautilus* cfr. *truncatus* Sow. Rosenberg p. 199. T: X., f. 6.

1911. „ *subtruncatus* Sow. Vadász p. 50. T: I., f. 5-6.

1914. „ spec. ind. Nr. 9. Pia p. 77. T: X., f. 9.

1956. *Cenoceras* spec. ind. Nr. 9. Kummel p. 366. f. 10/j.

Typus: J. 1037. sz. példány az Állami Földtani Intézet Múzeumában.

Locus typicus: Szentgál, Tűzköves-hegy.

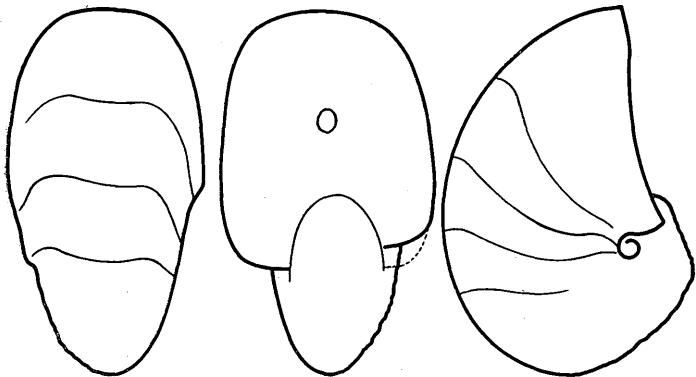
Siratum typicum: plienbacher mészkő.

Diagnózis: széles, közel téglalapalakú keresztmetszet, sekély külső loba.

Méreték: átmérő: 36,2 mm
magasság 24,6 mm
szélesség 21,0 mm kb.
köldök: 1,0 mm kb.

Leírás: egyetlen, kisméretű, rosszmegtartású példány. A részben megőrzött héjon díszítés nem látható. A gyorsan növekvő kanyarulatok magassága meghaladja a szélességet. A kanyarulatok keresztmetszete csaknem téglalapalakú, a közel párhuzamos oldalak azonban a köldök felé kiszélesülnek. Így a kanyarulat legnagyobb szélességét a köldök felé eső oldalharmadon éri el. A köldök rendkívül szűk, meredek köldökfallal és lekerekített köldökperemmel. A külső oldal enyhén domború és lekerekített sarkot formálva érintkezik az oldalakkal. A szifó megközelítően középsőállású, a szifónyílás kissé ovális. A kamraválaszfalak távolállók. Az oldallobus nagyon széles és sekély, a külső lobus kevésbé fejlett, de kimutatható. A belső lobus jelenléte nem bizonyítható.

Megjegyzés: Az új alfaj a *Cenoceras truncatus* (Sowerby) típusának Sowerby által [1816, p. 49, T: 123] adott leírásától nagyobb szélességével és kissé domború külső oldalával tér el. Giebel [1852, p. 160] a *Cenoceras truncatus* csaknem hatszögletű keresztmetszetét emeli ki, és a külső oldalon egyenes lefutású kamravarratvonalra utal. Geyer [1890, p. 63, T: IX f. 8] a *Cenoceras truncatus* részletes leírását adja, azonban egy Sowerby típusától kissé eltérő példány alapján. Ugyancsak utal a külső lobus hiányára, valamint a sűrű szeptumokra, mely bélyegek az új alfajától eltérőek. A kanyarulat keresztmetszete alapján a szentgáli alak szorosabb kapcsolatot csak a Rosenbergtől [1909] leírt *Cenoceras* cfr. *truncatus*-sal mutat. A d'Orbigny-től [1842, p. 153, T. 29] leírt *Nautilus truncatus*, mely a *Cenoceras anomphalus* (Pia) típusa, zárt köldökével messzemenően eltér a *Cenoceras truncatus*-tól. A többi, *Cenoceras truncatus*-hoz közelálló faj elkülönítő jellegeit részletesen Pia [1914, p. 75] ismerteti.

IRODALOM — LITERATUR

1. Geyer, G.: Die mittelliasische Cephalopodenfauna des Hinter-Schafberges in Oberösterreich. Abh. K. K. Geol. Reichsanst. 15, Wien, 1893. — 2. Giebel, G.: Die Fauna der Vorwelt mit steter Berücksichtigung der lebenden Tiere. III. Mollusken I. Abt.: Cephalopoden, Leipzig, 1852. — 3. Kummel, E.: Post-Triassic Nautiloid Genera. Bull. Mus. Comp. Zool. Harvard College Vol. 114, No. 7, Cambridge, 1956. — 4. Morris, J. et Lycett, L.: A monograph of the Mollusca from Great Oolite, chiefly from Minchinhampton and the Coast of Yorkshire. Pal. Soc. Mon. 4, London, 1850. — 5. Orbigny, A. d': Paléontologie Française. Terrains Jurassiques I. Paris, 1842. — 6. Pia, J.: Untersuchungen über die liassischen Nautiloidea. Beitr. Paläont. Geol. Österreich-Ungarns und des Orients. 27, Wien—Leipzig, 1914. — 7. Prinz, J.: Die Nautiliden in der unteren Juraperiode. Ann. Hist. Nat. Mus. Nat. Hung. 4, Budapest, 1906. — 8. Rosenber, P.: Die liassische Cephalopodenfauna der Kratzalpe im Hagengebirge. Beitr. Paläont. Geol. Österreich-Ungarns und des Orients. 22, Wien—Leipzig, 1909. — 9. Sowerby, J.: The Mineral Conchylologie of Great Britain. London, 1812—1846. — 10. Vadasz, E.: Die Juraschichten des Südlichen Bakony. Resultate Wiss. Erforsch. des Balatonsees. Vol. I, Pal. Anh. 3., Budapest, 1911.

***Cenoceras truncatus vadászi* n. ssp. from the middle Liassic of the Bakony Mountains, Transdanubia, Hungary**

DR. B. GÉCZY

The *Nautilus subtruncatus* described by V a d á s z from the middle Liassic limestone of the Tűzköves Hill of Szentgál is to be considered a new subspecies, *Cenoceras truncatus vadászi*, of the species *C. truncatus*.

T y p u s: Specimen No J. 1037 of the Museum of the Hungarian State Geological Institute.

L o c u s t y p i c u s: Szentgál, Tűzköves Hill.

S t r a t u m t y p i c u m: Pliensbachian limestone

D i a g n o s i s: broad, almost rectangular cross section with a shallow outer lobe

D i m e n s i o n s: Diameter: 36,2 mm. Height: 24,6 mm. Width: about 21,4 mm. Umbilicus: about 1,0 mm.

Description: A single specimen of small dimensions and poor preservation. On the partly preserved shell no ornamentation is visible. The height of the rapidly increasing whorls exceeds their width. The cross section of the whorls is nearly rectangular, but the almost parallel sides diverge towards the umbilicus. Thus, the whorl reaches maximal width in the third of its height on the umbilical side. The umbilicus is exceedingly narrow, with a steep wall and a rounded margin. The outer side is slightly convex and forming a rounded corner joins the parallel sides.

The syphon is approximately central, its aperture is slightly oval. The septa are rather far between. The lateral lobe is very broad and shallow, the external one is poorly developed but demonstrable. The presence of an inner lobe could not be ascertained.

Remark: The new subspecies differs from the type of *Cenoceras truncatus* (S o w e r b y) as described by that author [1816, p. 49, T: 123] by its greater width and slightly convex outer side. G i e b e l [1852 p. 160] emphasizes the almost hexagonal cross section of *Cenoceras truncatus* and remarks on a suture almost straight on the outer side. G e y e r [1890, p. 63, T: IX, f:8] gives a detailed description of *Cenoceras truncatus*, but on the basis of a specimen slightly different from the type specimen of S o w e r b y. He also refers to the absence of the external lobe, as well as to the close-spaced septa, both features differing from those of the new subspecies. As regards the cross section of the whorl, the specimen from Szentgál shows some resemblance only to the *Cenoceras* cfr. *truncatus* described by R o s e n b e r g [1909]. The *Nautilus truncatus* described by d' O r b i g n y, [1842, p. 153, T. 29], that is the type of *Cenoceras anomphalus* (P i a), differs with its convolute umbilicus widely from *Cenoceras truncatus*. The specific differences of the rest of the species resembling *Cenoceras truncatus* are described in detail by P i a [1914, p. 75].